

Het Max Wildiersfonds geëvalueerd: archief en wetenschappelijk onderzoek

Het Max Wildiersfonds heeft heel wat op gang gebracht in Vlaanderen. Vierentwintig projecten zagen het daglicht, waarin 'primair bronnenmateriaal samenging met wetenschappelijk onderzoek'. De VVBAD zag hierin meer dan voldoende stof voor een studiedag op 9 maart jongstleden én een bijbehorende publicatie in de reeks *Archiefkunde*. In het boek ontbrak helaas de tekst van Jo Tollebeek. De redactie van *Bibliotheek- & archiefgids* vindt het een genoegen die hier af te drukken, aangevuld met een verslag van de volledige studiedag door Jeroen Poppe en een kritische nabeschuiving bij het hele project door Bruno Vermeeren.

Hercules in de geesteswetenschappen: ontsluiting en onderzoek na het Max Wildiersfonds

Een online bibliografische databank van het 17de-eeuwse boek in Vlaanderen, een multifunctionele gegevensbank over het maatschappelijke middenveld en de intermediaire structuren in de 19de en 20ste eeuw, een reeks op archiefonderzoek gebaseerde studies over het uitgevershuis Manteau en de literaire wereld in de jaren rond de Tweede Wereldoorlog, een vademecum voor de digitale archivering van overheidsdocumenten, waarin ook juridische kwesties aan bod komen: wie dan nog niet bereid is de betekenis van het Max Wildiersfonds voor het wetenschappelijk onderzoek te erkennen, moet ofwel blind ofwel on dankbaar zijn. Het Max Wildiersfonds heeft ontegensprekelijk geleid tot een reeks projecten met een vaak sterk innovatief gehalte, met veel *exposure* en met een potentiële impact op het werk van grote groepen onderzoekers.

Dat was ook de bedoeling. Het Max Wildiersfonds werd immers opgezet als een specifieke actie ter ondersteuning van de menswetenschappen waarbij, zoals het in het uit juli 1999 daterende reglement werd geformuleerd, 'het ontsluiten van primair bronnenmateriaal samenging met het wetenschappelijk onderzoek ter zake'. Het ging er dus om projecten te ondersteunen die niet alleen archiefwerk inhielden, maar die dat werk ook combineerden met een duidelijk omschreven onderzoek. Om die reden lag het voor de hand de nieuwe lijn onder te brengen bij het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen (FWO), dat

JO TOLLEBEEK is gewoon hoogleraar
Cultuurgeschiedenis vanaf 1750 aan de KULeuven
jo.tollebeek@arts.kuleuven.be

daarmee een ook financieel krachtig instrument in handen kreeg om het onderzoek in de geesteswetenschappen – van geschiedenis en wetenschapsgeschiedenis over literatuurgeschiedenis, musicologie en kunstwetenschap tot filmstudies en filosofie – te stimuleren.

De Begeleidings- en evaluatiecommissie van het Max Wildiersfonds binnen het FWO, waarin uiteraard ook vertegenwoordigers van de archiefsector zitting kregen, liet in twee golven in het totaal vierentwintig projecten van start gaan, veelal voor een looptijd van vier jaar. De grootste groep – negentien projecten – begon in 1999. In 2002 werden nog eens vijf projecten goedgekeurd. Nu de laatste projecten binnen het Max Wildiersfonds zijn afgelopen, dringt de vraag naar de toekomst zich op.

Levendigheid

Wie dan begint met de balans op te maken en dat vooral doet vanuit onderzoeksperspectief, wordt in de eerste plaats getroffen door de mobilisatiekracht van het Max Wildiersfonds. De Bibliotheek van het Ruusbroecgenootschap, het Algemeen Rijksarchief, de universiteiten, de 'zuilgebonden' documentatiecentra (het ADVN, het Amsab-Instituut

Roger Vertongen en zijn vriend Bernard aan zee, circa 1960. (Collectie Fonds Suzan Daniel, archief Roger Vertongen).

van elkaar verwijderde streken in geesteswetenschappelijk Vlaanderen in stuurgroepen bij elkaar, deed verschillende expertises in technische werkgroepen op elkaar afstemmen.

Behalve deze mobilisatiekracht wordt ook een grote thematische bandbreedte geconstateerd. Een scala van mogelijkheden deed zich voor: in deze projecten kon het gaan om de ontwikkeling van de overheidsstatistiek in Vlaanderen, maar evengoed om de in de VRT-archieven bewaarde symfonische muziek, om de Zuid-Nederlandse dialectwoordenschat, maar evengoed om de hinderwetgeving die de industriële vervuiling in beeld bracht, om de privacyproblematiek bij de ontsluiting van homo- en lesbische archieven, maar evengoed – *bien étonnés de se trouver ensemble* – om het Vaticaan en de religieuze instituten in het 19de-eeuwse Vlaanderen. De rijkdom was verrassend. In het Koninklijk Filmarchief, waar met middelen uit het Max Wildiersfonds naar documentair beeldmateriaal werd gespeurd, werd kardinaal Mercier opnieuw ten grave gedragen, Rubens opnieuw herdacht.

Veel van de geselecteerde projecten hadden betrekking op de cultuur- en intellectuele geschiedenis. Zij waren van betekenis voor de boekgeschiedenis, de geschiedenis van de literaire cultuur of de geschiedenis van de poëzie, de onderwijs- of de wetenschapsgeschiedenis, de muziek- of de architectuurgeschiedenis. Maar de historiografische betekenis bleef niet tot de cultuur- en intellectuele geschiedenis beperkt. Het Max Wildiersfonds opende ook nieuwe perspectieven voor de economische geschiedenis (het proces van industrialisatie en economische groei), de sociale geschiedenis (de coöperatieve beweging, waarover onlangs nog moest worden gezegd dat ze 'een voetnoot' in de geschiedschrijving was gebleven¹) en de criminologie (de Bijzondere Jeugdzorg). Er werden mogelijkheden geschapen voor de studie van (de wording van) de moderne natiestaat, van haar maatschappelijke geleidingen, van Kerk en religie.

Het gros van de projecten betrof ontwikkelingen uit de 19de en de 20ste eeuw. Maar in een aantal projecten werd naar een verder verleden

teruggekeerd en kreeg met name de 17de-eeuwse cultuur de aandacht. In de Short Title Catalogus Vlaanderen ging het om het handgedrukte 17de-eeuwse boek, in een volgend project werden de kerkelijke muziekcollecties uit de periode 1650-1800 geïnventariseerd en onderzocht, in een derde project werd een databank van het 17de-eeuwse Nederlandstalige lied vervaardigd, in nog een ander stonden de Latijnse scholen uit de Nieuwe Tijd centraal. Al deze projecten kregen een grote documentaire waarde.

voor Sociale Geschiedenis, het KADOC en het Liberaal Archief), het AMVC-Letterenhuis, het Koninklijk Filmarchief, het Belgisch Historisch Instituut te Rome, het Vlaams Centrum voor Volkscultuur, het Provinciaal Archief West-Vlaanderen: het aantal instellingen dat bij de actie betrokken is geweest, was groot. Daarbij konden bovendien samenwerkingsverbanden ontstaan tussen instellingen van een zeer verschillend type, zoals het Koninklijk Filmarchief en de Werkgroep Film- en Televisiestudies van de Universiteit Gent. Het Max Wildiersfonds liet netwerken, bracht personen uit soms ver

Voor de geesteswetenschappelijke onderzoeker waren echter niet alleen dit openen van nieuwe perspectieven en deze documentaire waarde van belang. De winst kon ook 'basaler' zijn, daar waar het erom ging materiaal dat voor de historicus niet vanzelfsprekend was, te conserveren en te ordenen. Door het muziekarchief van het Instituut voor Psychoacustica en Electronische Muziek te digitaliseren, door de luchtfotografische databank van de Gentse archeologen te informatiseren en door een retrospectieve en lopende elektronische archivering van de radio- en televisienieuwsuitzendingen van de Vlaamse omroepen op te zetten, kreeg de onderzoeker auditief en visueel bronnenmateriaal ter beschikking dat vroeger grotendeels ontoegankelijk – of onbekend – voor hem was gebleven.

In al deze projecten – of zij nu cultuurhistorisch of bijvoorbeeld sociaal-historisch van aard waren, of zij het recente dan wel het verder gelegen verleden betroffen, of zij tekstueel dan wel audiovisueel materiaal centraal stelden – werd een indrukwekkende hoeveelheid werk gerealiseerd. De cijfers zijn inderdaad duizelingwekkend: er werd 315 meter archief van het Nationaal Instituut voor de Statistiek naar het Algemeen Rijksarchief versleept, er werden 350 non-fictiefilms gerestaureerd, er werd een 700 bladzijden tellend repertorium van Latijnse scholen in de Zuidelijke Nederlanden samengesteld, er werden meer dan 6000 beschrijvingen in de online bibliografische databank van de Short Title Catalogus Vlaanderen ingevoerd. Veelheid en verscheidenheid kenmerkten ten slotte ook de wijze waarop het werk werd gevaloriseerd. Een doctoraat (over de overheidsstatistiek in het 19de-eeuwse België), een regestenlijst (van de archieven van de Apostolinnen van het Allerheiligst Sacrament), studiedagen (over het boekbedrijf in Nederland en Vlaanderen tijdens de Tweede Wereldoorlog), een tentoonstelling (over de coöperatieve beweging en haar idealen van samenwerking, welstand en verheffing): de middelen van het Max Wildiersfonds werden op vele manieren aangewend. Wat de actie het voorbije decennium bovenal heeft geïllustreerd, is de enorme *levendigheid* van het geesteswetenschappelijke landschap.

Maar deze positieve balans heeft ook een negatieve zijde. Het Max Wildiersfonds was een programma dat bottom-up functioneerde: de projectvoorstellen kwamen van 'onderuit', van de 'basis' in de instellingen, die zonder restrictie het initiatief konden nemen – en dat ook deden. Dat leidde onvermijdelijk tot heterogeniteit en versnippering. Een aantal projecten was – erg – kleinschalig. Grotere projecten dreigden hun focus soms kwijt te raken of uiteen te vallen in deelprojecten, waarbij, zo vreesde ook de FWO-commissie zelf, de synthese uit het oog zou kunnen worden verloren. Daar kwam bij dat sommige van de projecten leden onder een nogal sterk verloop van medewerkers, waardoor de continuïteit in gevaar kwam.

Dat alles drukte het enthousiasme van de promotoren echter niet. Zij richtten de blik op de toekomst. De groep die de Short Title Catalogus Vlaanderen leidde, zei zich ook verder

te willen 'profilen als een expertisecentrum voor het handgedrukte boek in Vlaanderen'. De leden van de stuurgroep van het project 'Onderzoekssteunpunt en Databank Intermediaire Structuren in Vlaanderen', die in 2006 de vzw ODIS oprichtten, gingen nog een stap verder: zij aarzelden niet de nieuwgeborene te verwelkomen als een 'menswetenschappelijk laboratorium'. Dat waren niet de woorden van twijfelaars, maar van mannen – zelden vrouwen – van de daad.

Erfgoed

De uitvoerders van de projecten waren vaak niet minder begeesterd. Eens de FWO-commissie het licht op groen had gezet, trokken zij naar de kelders van de gebouwen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, naar de zolders van de volkshuizen of naar andere depots. Zij traceerden archieven, inventariseerden en repertorieerden, transcribeerden en maakten scans en microfilms. Zij namen bewaringsmaatregelen, restaureerden, digitaliseerden en realiseerden databanken, die bij voorkeur geautomatiseerd en relationeel waren. Veel van dit werk – van de prospectietochten tot het invoeren van de duizenden gegevens in de databanken – was inspannend en arbeidsintensief, het vergde vaak veel technische kennis en vereiste vaak lange en moeizame discussies over keuzes die nu eenmaal moesten worden gemaakt (bij selecties, bij het toekennen van trefwoorden ...). Het slopte tijd, energie en mankracht op.

Het werk kon de uitvoerders daarom gemakkelijk boven het hoofd groeien, te meer daar het nog moest worden gecombineerd met publiekswerking: om het project succesvol te laten verlopen moesten websites worden ontworpen en onderhouden, studiedagen en demonstratiesessies worden georganiseerd. Was het verwonderlijk dat sommige promotoren in hun voortgangsverslag aan de commissie moesten erkennen 'veel te hoog' te hebben 'gegrepen' en al snel moesten inbinden? Maar gemakkelijk was ook dat niet. Het werk in de archiefdepots, in de 'bandotheek' of aan de 'liederenbank' had immers een eigen dynamiek. Steeds weer kon bijkomend materiaal op het spoor worden gekomen, dat vervolgens moest worden geïnventariseerd of gerestaureerd. Steeds weer kon het werk worden verfijnd en uitgebreid, konden nog meer gegevens worden verzameld en ingevoerd. Ook binnen het Max Wildiersfonds woedde een documentaire passie.

Die documentaire passie werd veelal vertaald in termen van 'erfgoed', dat woord 'tussen hebben en zijn'², waarin trots op het eigen bezit en het verlangen naar een specifieke identiteit met elkaar worden verweven. De projecten van het Max Wildiersfonds werden inderdaad in de eerste plaats (geïdentificeerd als) erfgoedprojecten: de promotoren van de Short Title Catalogus Vlaanderen zeiden het gedrukte erfgoed van de 17de eeuw in kaart te willen brengen, anderen streefden naar het behoud van wat werd beschouwd

Jef Geeraerts.
Verzameling AMVC-Letterenhuis. Foto Patrick Maetens.

als het wetenschappelijke erfgoed, nog weer anderen wilden het digitale erfgoed of het e-erfgoed archiveren, een laatste groep wijdde zich aan 'het homo / lesbische erfgoed'. 'Archiefbestanden' werden in dit perspectief 'erfgoedgehelen'. Zij konden tijdens de jaarlijkse Erfgoedweekenden worden uitgesteld: het Manteau-archief – literair erfgoed – werd op die manier in het AMVC-Letterenhuis aan een ruimer publiek voorgesteld.

De 'vererfgoeding' van het Max Wildiersfonds bleek wel het sterkst uit de aankoopprojecten die binnen het programma werden gerealiseerd. Zowel in 2002 als in 2006 kreeg het AMVC-Letterenhuis een krediet om een schrijversarchief te kopen, eerst het Archief Louis Paul Boon, daarna het Archief Jef Geeraerts (in 2007 wenkte het Archief Willem Elsschot). Maar ook de Gentse vakgroep Architectuur en Stedenbouw werd een dergelijk krediet verleend, voor de verwerving van de archieven van architect Jean-Jules Eggericx, één van de grote pleitbezorgers in België van de tuinwijk. Hier kon de aankoop echter niet doorgaan.

Aangezien de aankopen van de archieven van Boon en Geeraerts met middelen uit het Max Wildiersfonds gebeurden, moesten zij worden verantwoord met een verwijzing niet alleen naar de archiefstukken zelf, maar ook naar het onderzoek dat in de aankopen geïmpliceerd was. Het AMVC-Letterenhuis wees er daarom op dat de archieven waren aangekocht met een 'uitrustingskrediet'. Waren zij immers geen 'apparatuur', geen 'instrumentarium voor het

onderzoek'? Dat was natuurlijk een kromme redenering: voor de literatuurhistoricus vormen schrijversarchieven niet de apparatuur bij zijn onderzoek, maar eenvoudigweg zijn materiaal. En daar ging het ook het AMVC-Letterenhuis om: de papieren van Boon en Geeraerts vormden literair erfgoed waarover de instelling zich wilde ontfemen en dat betekende in de eerste plaats de papieren redden van de versnippering waartoe de verkoop op een veiling onherroepelijk zou leiden. Het ging dus – *de facto* – om erfgoedzorg. Zelfs de FWO-commissie zelf dacht op die momenten in dergelijke termen: de aankoop van het Archief Boon werd goedgekeurd als een 'belangwekkend en opvallend signaal' van de positie van het AMVC-Letterenhuis 'als centrum voor het nationaal Vlaams erfgoed' en van de ernst waarmee de Vlaamse overheid 'de zorg voor het literair erfgoed' ter harte nam.

Wie zou dat erfgoed inderdaad niet willen redden? Ludo Simons, bibliothecaris, oud-conservator van het AMVC-Letterenhuis én promotor van de Short Title Catalogus Vlaanderen, heeft in de Tiele-lezing 2006 nog gewezen op de verplichting van deze generatie om het 'papieren patrimonium met alle denkbare zorg te omringen': *"Wat we bezitten, moeten we conserveren (...). Wat we nog niet bezitten, moeten we verzamelen en registreren (...)."* Dit pleidooi voor een bedachtzaam erfgoedbeleid, dat door de overheid moet worden aangestuurd en dat zich ook institutioneel moet vertalen, is intussen – na het vertrek van het Gruuthusehandschrift naar de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag – aangevuld met een pleidooi voor een slagvaardig beleid³.

Dit gezegd zijnde, moet ook – en in dit kader is dat van meer wezenlijk belang – worden benadrukt dat erfgoedzorg en wetenschap verschillende dingen zijn. Natuurlijk, de inventarisatie van erfgoed (schrijversarchieven bijvoorbeeld, of non-fictiefilms) veronderstelt een methodiek en een precisie die als 'wetenschappelijk' kunnen worden aangemerkt, en natuurlijk, erfgoed kan op een wetenschappelijke manier worden bestudeerd. Maar dat maakt erfgoedzorg en wetenschap nog niet tot gelijke activiteiten (laat er overigens geen misverstand over bestaan: dit impliceert geen enkele hiërarchie). Niet toevallig behoort elk van beide tot de bevoegdheden van een andere minister, respectievelijk Bert Anciaux en Fientje Moerman. De Arenbergstraat is het Martelarenplein niet.

In het kader van het Max Wildiersfonds toonde de wijze waarop werd getracht de aankoopprojecten van een onderzoekscomponent te voorzien – een wel erg vrije interpretatie van de mogelijkheid uitrustingskredieten voor onderzoeksapparatuur aan te vragen – dat er tussen erfgoedzorg en wetenschap een spanning kon bestaan. Maar een dergelijke spanning was ook merkbaar bij vele van de 'gewone' projecten, die – volgens het reglement – betrekking moesten hebben op 'het toegankelijk maken van archivalisch bronnenmateriaal' en tegelijkertijd en 'in de eerste plaats wetenschappelijk onderzoek [moesten] beogen'. Immers, de

promotoren van deze projecten konden in hun verslagen wel zeggen te hebben gestreefd naar 'synergie tussen erfgoedzorg en onderzoek' of 'duurzame bruggen' te hebben willen 'bouwen tussen erfgoedbezorgers en onderzoekers', in de realiteit bleek dat zelden het geval te zijn. De retoriek van het 'innovatief interdisciplinair en internationaal comparatief onderzoek' dat in de aanvragen werd beloofd, werd door de feiten weerlegd, zo moest ook de FWO-commissie bij herhaling vaststellen.

Tot het midden van de jaren 1950 werden belangrijke uitzendingen van het NIR/INR opgenomen op grote 78-toerenplaten. Deze platen werden dus op 1 exemplaar aangemaakt. Op de foto: een graveer-machine die deze platen aanmaakte. (Foto: Omroepmuseum vzw).

"De wetenschappelijke output blijft tot zo ver veeleer beperkt", liet een morrende, maar immer beleefde commissie de promotor dan weten: het aantal publicaties was te gering, te veel publicaties waren in de huisorganen van de promotor verschenen of droegen een te vulgariserend karakter, internationale publicaties bleven achterwege. Een wellicht nog belangrijker getuigenis van het feit dat de binnen het Max Wildiersfonds gefinancierde projecten zelf onderzoeksgerichtheid bleven missen, was het geringe aantal doctoraten dat in dit kader werd voltooid. Het proefschrift was intussen immers het onderzoeksproduct en het wetenschappelijke genre bij uitstek geworden, een financiële eenheid ook, met een onbetwiste status. Des te opvallender was dat een aantal in het vooruitzicht gestelde doctoraten onvoltooid bleven. Het antwoord van één van de promotoren op de kritiek was veelzeggend: hij liet de teleurgestelde commissie weten zich "bij de realisering van het project vooral te hebben toegespitst op de ontsluiting zelf van het archief" en daarbij ook de nodige technische problemen te hebben moeten overwinnen. De passie voor het archief was te sterk geweest, de dynamiek van het traceren, inventariseren, digitaliseren... was onstuitbaar gebleken.

Wat hieruit te besluiten? Alvast dit: een eventuele continuering van het Max Wildiersfonds zou er niet in moeten bestaan van de archief- en documentatie-instellingen ook onderzoekinstellingen te maken (misschien was dat wel de oorspronkelijke ratio achter de oprichting van het Max Wildiersfonds). De ambitie moet verder reiken. Dat dwingt ertoe de vraag die aan de basis van deze beschouwing ligt, te herformuleren: van 'Wat heeft het Max Wildiersfonds de onderzoeker gebracht?' naar 'Wat mist de onderzoeker ook na deze projecten nog?'

Ambitie

Wat de binnen het Max Wildiersfonds gefinancierde projecten opnieuw ten volle hebben doen beseffen – op een algemener plan dan dat van de afzonderlijke projecten – is dat cultuur niet iets is dat er zomaar is, als een open en transparante werkelijkheid, maar dat cultuur een geheel van ideeën en praktijken is dat moet worden *ontsloten*. Dat is inderdaad de taak van de beoefenaars van de geesteswetenschappen: zij ontsluiten en zij ontsluiten niet de archieven, maar de cultuur. Daartoe hebben zij een specifiek, hoogwaardig instrumentarium nodig, dat hen toelaat de culturele mechanismen nauwkeurig te observeren, de cultuur niet alleen van buiten maar ook van binnen te bestuderen, delen ervan uit te vergroten of te doen oplichten. Gesteld in die termen ligt de vergelijking voor de hand: de geesteswetenschappen hebben precies zoals de exacte en de biomedische wetenschappen behoefte aan 'zware apparatuur'.

Voor de exacte en de biomedische wetenschappen werd deze behoefte al enkele jaren geleden onderkend. In december 2003 keurde de Vlaamse regering een impulsfinanciering goed die de universiteiten de mogelijkheid gaf 'middelgrote' apparatuur op het terrein van de exacte en de biomedische wetenschappen te kopen, een mogelijkheid die de klassieke financiering via de eerste geldstroom of het Bijzonder Onderzoeksfonds niet bood. Roger Bouillon, op dat moment coördinator Onderzoeksbeleid van de KULeuven, sprak over 'een geschenk uit de hemel'. In juni 2004 – vlak vóór de verkiezingen – vroeg de Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid in een tot het nieuwe Vlaamse parlement en tot de nieuwe Vlaamse regering gericht memorandum deze impulsactie 'een recurrente basis' te geven; zij kwam immers tegemoet aan 'een schrijnende nood'⁴.

Intussen is er inderdaad meer manna uit de hemel gevallen. In september 2006 stelde een voortvarende minister Moerman het nieuwe Hercules-programma voor. Dat programma moest de bestaande *ad hoc* financiële inspanningen van de overheid vervangen door een structureel financieringskanaal voor de aankoop van middelzware en zware onderzoeksapparatuur in de exacte en de biomedische wetenschappen, en dat ten behoeve van zowel grensverleggend als

strategisch basisonderzoek. Daarmee werd het Hercules-programma de derde grote pijler van het Vlaamse wetenschapsbeleid, naast het Odysseus-programma, dat was gericht op *brain gain*, en het Methusalem-programma, dat toponderzoekers en excellente onderzoeksgroepen langdurige en structurele financiering gaf.

De noodzaak een pendant van dergelijke programma's voor de aankoop van onderzoeksapparatuur te ontwikkelen op het terrein van de geesteswetenschappen is al langer aanvaard op Europees niveau, waar de wetenschap en haar geschiedenis belangrijke markeerders in het eigen zelfbeeld zijn geworden⁵. Zowel in de Europese Commissie als in de European Science Foundation wordt gediscussieerd over de wijze waarop de *Humanities* middelen voor een *research infrastructure* kunnen worden toegekend. Die discussie past in de veel ruimere poging de *Humanities* beter dan tot nog toe is gebeurd, in de 'Europese onderzoeksruimte' te integreren. De expertengroep van twaalf onderzoekers die vanuit de Europese Commissie met dat doel werd samengesteld en die voor het eerst bijeenkwam in februari 2006, kreeg als één van haar taken na te gaan hoe de onderzoeksinfrastructuur in de *Humanities* kon worden versterkt. In de European Science Foundation wordt getracht acties te ontwikkelen die bijvoorbeeld moeten verhinderen dat de vele data die in een aantal onderzoeksprogramma's werden verzameld, verloren zouden gaan.

Maar hoe zich de analogie en de zware apparatuur in de geesteswetenschappen concreet voorstellen? Wat kan, met andere woorden, Hercules in de geesteswetenschappen betekenen? De projecten van het Max Wildiersfonds hebben een aantal voorbeelden gegeven van wat onder zware apparatuur in de geesteswetenschappen moet worden begrepen: databanken en repertoria zijn zware apparatuur. Maar hetzelfde geldt voor tekstedities, bibliografische instrumenten, biografische woordenboeken, broncommentaren en onderzoeksgidsen die onderzoekers op een bepaald terrein de weg wijzen door omvangrijke, complexe en op verschillende plaatsen gelokaliseerde archiefbestanden. Zij vervullen in de geesteswetenschappen de rol die de massaspectrometer, de hogestroom-ionenimplanter of de cyclotron in de exacte en de biomedische wetenschappen spelen.

Er is echter een belangrijk verschil: de beoefenaars van de geesteswetenschappen kunnen hun apparatuur niet eenvoudig op de markt kopen, maar moeten haar zelf maken. Dat impliceert dat de geesteswetenschappen slechts over de nodige apparatuur zullen beschikken wanneer ook voldoende personele middelen voorhanden zijn om die apparatuur te vervaardigen. Juist het ontbreken daarvan is er de oorzaak van dat het geesteswetenschappelijke landschap in de ogen van sombere beschouwers op een kerkhof lijkt vol half afgewerkte tekstedities, biografische woordenboeken die bij de letter P zijn blijven steken, en niet geactualiseerde databanken. Omgekeerd betekent het feit dat het instrumentarium van de geesteswetenschappen 'binnenshuis' moet

worden gefabriceerd, een meerkost, die de vraag naar bijkomende zware apparatuur voor de geesteswetenschappen grotere financiële implicaties geeft dan de analoge impulsacties voor de exacte en de biomedische wetenschappen hadden en hebben.

Dat maakt het des te belangrijker de bijkomende verwerving van onderzoeksapparatuur voor de geesteswetenschappen als een geconcentreerd proces op te vatten. Daar waar het Max Wildiersfonds door zijn bottom-upkarakter onvermijdelijk heterogeniteit en versnippering inhield, veronderstelt een ambitieuze continuering van deze actie inderdaad meer gerichtheid en eenheid. Die concentratie heeft in de eerste plaats te maken met zwaartepuntvorming op programmatisch vlak: welke onderzoeksapparatuur (welke gegevensbank, welke editie, welk repertorium) zal worden vervaardigd, zal moeten worden bepaald in overleg tussen alle *stakeholders*: de onderzoekers van de universiteiten, de bibliothecarissen, de archivariissen, de conservators. De overheid dient daar niet bij te worden betrokken; haar rol is – zo maken de programma's van de exacte en de biomedische wetenschappen duidelijk – faciliterend, niet sturend. Wat uit dit overleg naar voren zal moeten komen, zijn duidelijke keuzes, voor projecten met een zekere omvang.

Concentratie dient daarnaast wellicht ook institutionele concentratie te zijn. De bijkomende productie van kwaliteitsvolle zware apparatuur voor de geesteswetenschappen zal het gemakkelijkst slagen wanneer zij niet op verspreide wijze gebeurt, maar in één of in een zeer beperkt aantal centra, waar de eens opgebouwde expertise ook niet verloren gaat (wie een onderzoeksgids voor de culturele instellingen van het interbellum heeft samengesteld, heeft een deskundigheid verworven die het mogelijk maakt soortgelijke onderzoeksgidsen op andere terreinen te maken). Concentratie zal in dat geval ook een waarborg voor continuïteit kunnen inhouden: voor seriële projecten (grote brievenedities bijvoorbeeld) moet er niet alleen een financiële garantie zijn om het project te kunnen voltooien – een garantie die ongetwijfeld van een evaluatie afhankelijk moet worden gemaakt – maar ook een expertisewaarborg.

Er bestaan voorbeelden van dergelijke centra, onder meer in Nederland. Het in Den Haag gevestigde Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, dat ressorteert onder de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), heeft onder meer tot taak 'het bronnenmateriaal ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek van de Nederlandse geschiedenis te ontsluiten alsmede andere hulpmiddelen voor dat onderzoek, met name van biografische en bibliografische aard, te vervaardigen'. Meer dan vijftig medewerkers werken er aan omvangrijke projecten als het *Repertorium van ambtsdragers en ambtenaren 1428-1861*, een bronneneditie over de *Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1963* en het *Biografisch Woordenboek van Nederland*.

Daarnaast is er het eveneens in Den Haag gevestigde Huygens Instituut, dat onder auspiciën van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen staat. Ook hier zijn meer dan vijftig medewerkers actief, uit verschillende disciplines: neerlandici, (kunst)historici, latinisten, editoren en informatici werken er veelal in teamverband en in samenwerking met onderzoekers van de universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen aan projecten op het terrein van de literatuurgeschiedenis (Constantijn Huygens) en de wetenschapsgeschiedenis (Christiaan Huygens). Zij maken vooral tekstedities – onder meer van de uitvoerige correspondentie van Vincent van Gogh en van de *Volledige werken* van Willem Frederik Hermans – en digitale hulpmiddelen voor de ontsluiting en analyse van teksten. Daartoe trekken zij ook subsidies van buitenaf aan, onder meer van het Prins Bernard Cultuurfonds en NWO.

Het succes van deze beide instellingen versterkt de gedachte dat de ambitie van de Vlaamse overheid erin zou moeten bestaan het Max Wildiersfonds niet te continueren door een nieuwe impulsfinanciering, maar door een geesteswetenschappelijk Hercules-programma. Dat programma zou een structurele financiering moeten bieden aan een met het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis of het Huygens Instituut vergelijkbare instituut, waar de onontbeerlijke geesteswetenschappelijke apparatuur zou worden vervaardigd op een geconcentreerde wijze en op basis van een langetermijnperspectief. Dat instituut zou geen erfgoed, maar een wetenschappelijke instelling moeten zijn (het Martelarenplein, niet de Arenbergstraat), geen bewaarinstelling en evenmin een onderzoekscentrum, maar een atelier, waar instrumenten worden gemaakt. Er zou moeten worden gewerkt in samenspraak met aan de ene kant de archieven en bibliotheken, aan de andere kant de universiteiten, maar het instituut zou onafhankelijk moeten zijn, zij het onder auspiciën van het FWO (of eventueel de Academies). Het zou resultaatverbintenissen moeten respecteren, evaluaties doorstaan en – naast de structurele middelen – ook middelen op competitieve basis verwerven.

Een dergelijk instituut is een dure zaak. Maar ook de onderzoekers van de geesteswetenschappen hebben meer nodig dan basisfinanciering en projectmiddelen. Ook zij hebben behoefte aan instrumenten. De vierentwintig projecten van het Max Wildiersfonds vormen even zovele illustraties van de inventiviteit die ook in Vlaanderen op dit vlak bestaat. De inspectierapporten, repertoria en databanken die de voorbije jaren ontstonden, mogen dan nog zelden onmiddellijk in doctoraten zijn vertaald, zij hebben duidelijk gemaakt hoe verschillend het geesteswetenschappelijke instrumentarium kan zijn, welke mogelijkheden nieuwe technische ontwikkelingen bieden, hoe vruchtbaar de voedingsbodem voor een nieuw instituut is. Hun promotoren hebben Hercules opnieuw op weg gezet, ditmaal in een geesteswetenschappelijke gedaante. Daarvoor verdienen zij de dankbaarheid van alle onderzoekers.

Noten

1. Defoort, H., *Werklieden bemint uw profijt! De Belgische sociaaldemocratie in Europa*. - Gent: Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis en Tiel: Lannoo Campus, 2006. - p. 19.
2. Robert, Y., *Le patrimoine; entre avoir et être*, in: *Patrimoine et vie collective*. - [S.l.]: Ministère de la Communauté française, [2005]: p. 19-26.
3. Simons, L., *Over koninklijke en andere bibliotheken. Het boek als erfgoed in de 21ste eeuw*. - Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. - p. 26 en *Idem, Gruuthuse en het erfgoedbeleid*, in: *De Standaard*, (19 februari 2007).
4. Van Pelt, J., *Voor 25 miljoen investeringen in zware apparatuur*, in: *Nota Bene*, (februari 2004); p. 2-3 en [zonder titel], in: *Nota Bene*, (juni 2004); p. 2-4.
5. Zie voor de traditie van dit zelfbeeld: Daston, L., *The history of science as European self-portraiture*. - Amsterdam: Stichting Praemium Erasmianum, 2005.

SAMENVATTING

Het in 1999 opgerichte Max Wildiersfonds werd geconcipeerd als een instrument om projecten mogelijk te maken waarin de ontsluiting van primair bronnenmateriaal en wetenschappelijk onderzoek ter zake zouden samengaan. Nu deze projecten zijn afgelopen, kan worden vastgesteld dat er inderdaad veel is gerealiseerd: het geesteswetenschappelijke landschap waarin deze projecten moeten worden gekaderd, blijkt zeer levendig. Tegelijkertijd moet echter worden geconstateerd dat de meeste uitvoerders van deze projecten zich lieten leiden door een documentaire passie, eerder dan door onderzoeksambities. Zij werkten aan wat – naar analogie met de exacte en de biomedische wetenschappen – 'zware apparatuur' voor de geesteswetenschappen kan worden genoemd. Om die onderzoeksapparatuur daadwerkelijk uit te kunnen bouwen is geen nieuwe impulsfinanciering in de lijn van het Max Wildiersfonds nodig, maar een structureel instrument, een specifiek geesteswetenschappelijk Hercules-programma. Een dergelijk programma kan aan de basis liggen van een nieuwe wetenschappelijke instelling, een atelier waar op geconcentreerde wijze aan de geesteswetenschappelijke apparatuur zou kunnen worden gewerkt.

ABSTRACT

The 'Max Wildiersfonds', created in 1999, was conceived as an instrument for the realization of projects combining the indexing of primary sources and scientific research. Now that the projects have been completed, it appears that much has been achieved. The field of humanities, the framework for those projects, is indeed very dynamic. But it also holds true that most of the people implementing the projects were guided by a passion for documentation rather than an ambition for research. They focused on what might be called the 'heavy equipment' for humanities, by analogy with the exact and biomedical sciences. The active development of such research equipment, however, does not call for financial incentives in keeping with the Max Wildiersfonds, but for a structural instrument, a specific Hercules program for the humanities. Such a program could constitute the basis for a new scientific institution, a workshop concentrating on the elaboration of adequate equipment for the humanities.

Het Max Wildiersfonds: verslag van de studiedag

Jeroen Poppe, Adviseur VHIC
www.vhic.nl

Op 9 maart organiseerde de VBAD in de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten te Brussel een studiedag over het Max Wildiersfonds¹ en de projecten die met dit fonds werden gesponsord. Dagvoorzitter **Johan Vannieuwenhuysse** (archivaris van de provincie West-Vlaanderen) leidde de studiedag in en stelde het Max Wildiersfonds voor. Het is een onderdeel van het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen (FWO). Projecten moesten zowel een wetenschappelijke als een documentaire component hebben om in aanmerking te komen voor sponsoring. In de periode 1999 tot 2007 werden vierentwintig projecten gesubsidieerd. Intussen zijn ze allemaal afgerond en werden ze voorgesteld in een boek in de reeks Archiefkunde, met als titel: *Het Max Wildiersfonds geëvalueerd, Archief en wetenschappelijk onderzoek*.

In haar openingswoord haalde **Elisabeth Monard** (Secretaris-Generaal FWO-Vlaanderen) aan dat na een achteruitgang van de middelen voor onderzoek in de humane wetenschappen er sinds 1995 een vooruitgang heeft plaatsgevonden. Zij loofde de moeite die de promotoren van de onderzoeksprojecten hebben gedaan om de resultaten van hun onderzoek en de gebruikte methodologie bekendheid te geven.

Professor **Emiel Lamberts** (voorzitter MWF) zette vervolgens de geschiedenis van het Max Wildiersfonds uiteen. Zijn conclusies: Vlaanderen heeft nood aan een stevige onderzoeksinfrastructuur. De samenwerking tussen de universitaire wereld en de erfgoedsector was een verrijking voor beide. Het Max Wildiersfonds heeft ook kansen gegeven aan kleinere, zeer diverse archieven. Verschillende projecten hebben geleid tot het ontstaan van databanken die verder zullen worden aangevuld en interessante werkinstrumenten zijn voor toekomstig onderzoek. Het fonds heeft bijgedragen tot het geïntegreerde en integrale erfgoedbeleid van de Vlaamse overheid. Op wetenschappelijk vlak leidde het verschillende workshops, colloquia, publicaties en doctoraten. Veel verwachtingen werden op dit vlak ingelost, zij het misschien niet alle.

De projecten

Van de vierentwintig projecten werden er vier op de studiedag voorgesteld. **Goran Proot** van de Universiteit Antwerpen beet de spits af met de Short Title Catalogus Vlaanderen (STCV). Het heeft als doel een online bibliografie aan te bieden, bestaande uit boeken die in de 17de eeuw op het grondgebied van het huidige Vlaanderen (inclusief Brussel) werden gedrukt. Hiermee volgt Vlaanderen soortgelijke

projecten na in het buitenland zoals het Nederlandse STCN en het Duitse VD17. In een eerste fase (2000-2003) ging het om Nederlandstalige boeken uit zes deelcollecties van vijf instellingen. Intussen is een tweede fase ingezet (2004-2007) waarin ook anderstalige boeken uit vier verschillende instellingen worden opgenomen. Door een gebrek aan middelen was het niet mogelijk alle 17de-eeuwse werken te beschrijven. Hier werd prioriteit gegeven aan de eerste helft van de 17de eeuw. Het eindresultaat is de databank die vandaag op een drietalige webstek te raadplegen is (www.stcv.be).

Het opzet is de databank verder aan te vullen met zowel grote collecties als nichescollecties. De organisatoren hopen op structurele financiële steun om dit te verwezenlijken en zo, op termijn ook boeken uit de 18de eeuw aan de databank te kunnen toevoegen.

Het tweede project, voorgesteld door **Peter Heyrman** (KADOC) en **Donald Weber** (Amsab-ISG), was Onderzoekssteunpunt en Databank Intermediaire Structuren in Vlaanderen (ODIS). De belangrijkste doelstelling is historische en documentaire gegevens over het middenveld te ontsluiten. De databank bevat informatie over de intermediaire structuren zelf, over de personen die erin actief waren, de publicaties en archivalische eenheden die ze zelf voortbrachten of die er informatie over bevatten, de archivalische eenheden die ze voortbrachten of informatie over hen bevatten en de politieke verkiezingsentiteiten of verkiezingslijsten waaraan zij deelnamen. ODIS omvat intussen gegevens van ADVN, Amsab-ISG, KADOC-KULeuven, Liberaal Archief, CVAA, Fokav en AMVB. Deze databank biedt een encyclopedie van het middenveld in Vlaanderen, een bronnenrepertorium, een analytisch instrument en het kan gebruikt worden als geavanceerd authoritystelsel voor archief- en bibliotheekcatalogi. De databank en andere informatie over ODIS is te raadplegen op www.odis.be.

Het derde project, het Uitgeverhuis A. Manteau en het literaire veld in Vlaanderen, werd toegelicht door **Jan Stuyck** van het AMVC-Letterenhuis. Het doel ervan is de geschiedenis van de uitgeverij A. Manteau te reconstrueren, een uitgeverij die het werk van menig bekende Vlaamse auteur publiceerde. Het project spitst zich toe op de periode 1938-1951. Zo werd het archief ontsloten via de databank Agrippa, te raadplegen op www.amvc.be. Er verscheen een synthese van het onderzoek onder de titel *Kwaliteit als credo: een geschiedenis van uitgeverij Manteau (1938-1953)*, geschreven door Ernst Bruinsma. Intussen heeft FWO-Vlaanderen subsidies toegezegd voor het vervolgproject: het uitgeverhuis A. Manteau 1953-1971.

Het laatste project dat op de studiedag gepresenteerd werd door **Filip Boudrez**, heeft als officiële naam: 'ontwikke-

ling van een vademecum voor de digitale archivering van overheidsdocumenten ten behoeve van Vlaamse archiefinstellingen'. Het is beter bekend als het DAVID-project. Eerst werden de juridische mogelijkheden en beperkingen inzake het archiveren van elektronische documenten bestudeerd, vervolgens werd een digitale bewaarstrategie ontwikkeld voor digitale archiefdocumenten, een beslissingsmodel, een modelstrategie voor kantoordocumenten en één voor geïntegreerde informatiesystemen. Verschillende methoden en technieken die in de loop van het project werden ontwikkeld, konden worden uitgetest bij de stadsdiensten van Antwerpen. Het DAVID-project leidde tot een hele reeks publicaties, terug te vinden op www.edavid.be (de 'e' staat voor expertisecentrum). Uit het DAVID-project is ook cDAVID voortgevloeid (www.cdavid.be), dat zich toelegt op bewaring en ontsluiting van digitaal erfgoed.

Reflectie

Professor **Jo Tollebeek** (KULeuven) besprak het Max Wildiersfonds vanuit een wetenschappelijke invalshoek. Hij stelde vast dat het fonds een grote mobilisatiekracht heeft gehad, wat tot een groot aantal zeer verscheiden projecten heeft geleid. De doelstelling was tot een synergie tussen erfgoedzorg en onderzoek te komen. In de praktijk bleek de erfgoedzorg vaak zwaarder te wegen. Tollebeek pleitte ook voor een meer geconcentreerde (in plaats van een versnipperde) aanpak bij het ontwikkelen van de onderzoeksapparatuur voor de humane wetenschappen. Dat zou zowel op het verwervende als op het institutionele vlak moeten plaatsvinden. Zijn conclusie is dat er structurele financiering voor de humane wetenschappen nodig is, zoals dat al bestaat voor de exacte wetenschappen in de vorm van het Hercules-programma.

Professor **Gustaaf Janssens** (Archief van het Koninklijk Paleis) reflecteerde op het Max Wildiersfonds vanuit een archivalistische invalshoek. Hij deed onder meer een oproep aan het FWO om de archivalistiek als volwaardige wetenschappelijke discipline te erkennen. Als tweede kanttekening merkte hij op dat volgens het reglement van het Max Wildiersfonds enkel universiteiten en erkende archiefinstellingen een project konden indienen. Gemeente-, OCMW- en provinciearchieven, evenals het Rijksarchief vielen dus uit de boot. Ten derde wordt in het reglement gesproken over 'buitengewone, vernieuwende projecten', terwijl de meeste projecten op archiefmethodologisch vlak, niet zo vernieuwend waren. Ten vierde werden

ook enkele projecten opgenomen die strikt genomen geen archiefprojecten zijn, terwijl het fonds juist tot doel had zich op archieven toe te spitsen. Tot slot haalde hij aan dat het aankopen van archief in sommige gevallen een goede zaak is, maar dat archiefdiensten daar vaak niet de nodige financiële middelen toe hebben.

En dan was het tijd voor een discussie met het publiek. Over de projecten kwamen geen vragen uit het publiek. De algemene evaluatie van het Max Wildiersfonds lokte wel reactie uit. Op de vraag waarom alleen universiteiten en erkende archiefdiensten projecten konden indienen, kwam het antwoord dat het om onder de Vlaamse Gemeenschap ressorterende organisaties moet gaan voordat zij van Vlaanderen subsidies kunnen krijgen. Een in de loop van de dag terugkerende verzuchting, was de vraag om structurele steun voor verschillende projecten. Met de subsidies van het fonds werd vaak een project in gang gezet dat plots dreigt af te breken wegens gebrek aan financiële middelen.

Als administratief centrum verbruikt Brussel veel papier. Vandaar dat de streek rond de hoofdstad al in het Ancien Régime een belangrijke producent was van papierwaren. Papierfabriek begin jaren 1850 in Kraainem.

Voor het slotwoord liet minister van Wetenschappen Moerman zich vervangen door haar kabinetschef **Koen Verlaeckt**. Het Max Wildiersfonds wordt niet voortgezet, maar er is intussen wel een taskforce e-Research. Hierin zit onder meer een werkgroep databanken die de missie heeft te identificeren welke generieke noden er op korte en lange termijn zijn op het vlak van infrastructuur voor digitale archivering, bewaring en ontsluiting en de Minister aanbevelingen te geven met betrekking tot de infrastructuur waarin de overheid op dat vlak zou moeten investeren.

Het Max Wildiersfonds dood en begraven?

Bruno Vermeeren, beleidsmedewerker VVBAD
bruno.vermeeren@vbad.be

Eigen aan de projecten gefinancierd door het Max Wildiersfonds, was dat ze zowel een wetenschappelijke als een documentaire component bevatten. Universitaire onderzoeksgroepen werkten samen met archieven of bibliotheken. Aan de studiedag van 9 maart gingen maanden voorbereiding vooraf, niet het minst omdat de vereniging de deelnemers een overzicht van alle projecten in boekvorm wou aanbieden. De bedoeling was duidelijk: er zaten heel wat waardevolle projecten bij die een belangrijke impuls hadden gegeven aan het Vlaamse archiefwezen. Het laatste project was echter begin 2007 voltooid en nieuwe financiering via het fonds was niet langer mogelijk. Met de studiedag en de bijbehorende publicatie pleit de VVBAD voor een voortzetting van deze projectfinanciering.

Om dit pleidooi kracht bij te zetten, werden op de studiedag vier projecten gepresenteerd waarvan het belang en de impact door niemand in twijfel getrokken werden: de Short Title Catalogus Vlaanderen (STCV), het Onderzoekssteunpunt en Databank Intermediaire Structuren in Vlaanderen (ODIS), het archief van de Uitgeverij Manteau en, tot slot, Digitale Archivering in Vlaamse Instellingen en Diensten (DAVID). De inhoud van de projecten moest nog nauwelijks toegelicht worden. Zij zijn in de sector genoegzaam bekend. Opvallend waren de gelijklopende verhalen over de moeizame zoektocht naar geld eens de financiering via het Max Wildiersfonds beëindigd was. Waar – om maar één sprekend voorbeeld aan te halen – in Nederland en Duitsland in catalogi van 17de-eeuwse boeken telkens meer dan 200.000 titels beschreven zijn, bevat de STCV in Vlaanderen er na enkele jaren hard labuur 6.500. Aan de inzet van de projectmedewerkers zal het niet liggen, en al evenmin aan een gebrek aan 17de-eeuwse boeken in Vlaanderen.

De studiedag was dan ook niet echt een 'evaluatie' van het fonds, ook al werd het – ietwat misleidend – zo aangekondigd. Het was meer een reflectie over de toekomst. De centrale vraag was: hoe zorgen we ervoor dat projecten zoals deze in de toekomst mogelijk blijven? Daarover bestond, helaas, weinig eensgezindheid.

De archivalie, aldus de archivariissen, is een volwaardige wetenschap, daarmee implicerend dat zij projecten met een wetenschappelijke én een documentaire component best alleen afkunnen. Waarop de wetenschappers het gebrekkige wetenschappelijke gehalte van vele projecten hekelden. Vaak, al te vaak, beweerden ze, kreeg de passie voor het archief de overhand en werd er verworven, overgebracht, beschreven en geïnventariseerd. Tijd voor het 'echte' onderzoek was er dan niet meer. Dus laat dit soort van projecten in de toekomst maar aan de wetenschappers

over. Waar de enen de bottom-up benadering van het Max Wildiersfonds prezen – dat was immers een stimulans voor creativiteit – vonden de anderen dat deze aanpak alleen maar leidde tot versnippering. Het was veel beter om van bovenaf op te leggen welke projecten voorrang moeten krijgen. Top-down dus, en dan best vanuit één instituut, een soort Meertens Instituut voor Vlaanderen. Waarop protest weerklonk vanuit de zaal: zijn hier immers niet voldoende instellingen die – elk op hun terrein – dit soort van opdrachten kunnen opnemen? En tussendoor werd er nog even op gewezen dat archief geen erfgoed is en dat boeken toch geen archiefbestanden zijn. Het Max Wildiersfonds was toch bedoeld voor de archiefsector, niet? Eigenlijk waren de aanwezigen het tijdens de discussie maar over één ding eens: projecten à la Max Wildiers waren niets voor het Vlaams ministerie van Cultuur. In de woorden van Tollebeek: *"het Martelarenplein, niet de Arenbergstraat"*.

Toen Koen Verlaeckt, kabinetschef Wetenschappen en Innovatie van Fientje Moerman, aan het einde van de discussie de zaal betrad, waren de projecten zelf dan ook al lang vergeten: zowel de vier die op de studiedag aan bod gekomen waren als de twintig andere. Verlaeckt was meteen duidelijk: *"het Max Wildiersfonds (heeft) een bijzonder interessante reeks van projecten gefinancierd (...). Toch hebben wij beslist de financiering van het Max Wildiersfonds niet verder te zetten."* Hij erkende wel het probleem, maar vond het financieren van individuele projecten niet de meest aangewezen weg om tot een oplossing te komen.

Verlaeckt schoof de taskforce e-onderzoek naar voren als alternatief. Die staat open voor alle geïnteresseerden. Binnen de taskforce is een werkgroep 'gegevensbanken' actief. Of dit inderdaad een alternatief is, valt nog af te wachten. De werkgroep stelde inmiddels immers twee pilootprojecten voor – opnieuw een projectmatige aanpak dus. De (voorlopige) generieke aanbevelingen die zij daarnaast formuleerde, hebben eerder betrekking op toegang tot en beheer van wetenschappelijke data: open access, toegang tot wetenschappelijke databanken zoals Web of Science, de ontwikkeling van ICT-diensten naar het voorbeeld van het Nederlandse SURF (<https://www.surfdiensten.nl>) en tot slot meer aandacht voor datamanagement. Het ordenen en toegankelijk maken van documentaire informatie was tot nog toe niet echt aan de orde.

In haar openingswoord stelde Elisabeth Monard, secretaris-generaal van het FWO-Vlaanderen, een andere mogelijk traject voor: het Hercules-programma. Via dit programma wordt zware en middelzware onderzoeksinfrastructuur gefinancierd. In haar beleidsbrief definieert minister Moerman onderzoeksinfrastructuur als: *"faciliteiten en bronnen die het verrichten van grensverleggend en strategisch basisonderzoek bevorderen. Deze omvat wetenschappelijke infra-*

Max Wildiers. Foto: KADOC.

structuur, collecties, natuurlijke habitats, alsook corpora en databanken, met inbegrip van de digitale ontsluiting ervan". Het programma staat dus ook open voor vragen vanuit de geesteswetenschappen. Dat op zich zou wel eens een verwezenlijking van het Max Wildiersfonds kunnen zijn. De aanvragen zullen wel vanuit de universiteiten moeten komen. Maar had het fonds niet net aangetoond dat archieven en bibliotheken perfect kunnen samenwerken met onderzoeksgroepen? Het zal erop aankomen de juiste allianties te sluiten.

Jammer dat de aanzet daartoe niet op de studiedag gegeven werd. Dat de vraag 'hoe zetten we dit waardevolle werk voort?' overstemd werd door de vraag 'wiens taak is dit?' De meerwaarde van het Max Wildiersfonds lag juist in de combinatie van ontsluiting van documentaire informatie en wetenschappelijk onderzoek, in de samenwerking tussen universitaire onderzoeksgroepen enerzijds en archiefinstellingen en bibliotheken anderzijds. Noch Hercules, noch de taskforce e-onderzoek bieden deze dubbele invalshoek. Monard stelde in haar openingswoord terecht dat daarvoor nog geen pasklare oplossing gevonden is.

Blijft het voorstel van Jo Tollebeek om een instituut op te richten dat tot opdracht heeft instrumenten te vervaardigen zoals STCV of ODIS, een instituut zoals het Nederlandse Huygens of het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis in Den Haag. De tekst van Tollebeek leest u elders in dit nummer. Eigen aan de 'zware en middelzware apparatuur' in de geesteswetenschappen is immers, aldus Tollebeek, dat ze niet aangekocht, maar vervaardigd moet worden. Bij dit voorstel kunnen heel wat vragen gesteld worden. Moet dit een afzonderlijk instituut zijn, of eerder een netwerk van bestaande instellingen en onderzoeksgroepen? Hoe kan

de samenwerking tussen de universitaire wereld en de sector van de documentaire informatie hierin vorm krijgen? Kan er een evenwicht gevonden worden tussen een top-down en een bottom-upbenadering? Vragen dus die op de studiedag wel aan bod kwamen, maar slechts om tegenstellingen te poneren, niet om een concreet voorstel te verfijnen.

Koen Verlaeckt mag dan wel het Max Wildiersfonds dood verklaren, zou hij een eensgezinde vraag uit de wetenschappelijke wereld en uit de archief-, documentatie- en bibliotheeksector zomaar kunnen negeren? Is het te laat om de discussie ten gronde aan te gaan

over het voorstel van Jo Tollebeek? Laat ons hopen van niet.

De ironie wil dat de beste kansen nu vooral lijken te komen uit een hoek die iedereen op de studiedag afwees: het ministerie van Cultuur. Kabinet en administratie zijn zich bewust van de waarde van enkele van deze projecten én van de nood aan bestending. Een herzien Erfgoeddecreet – een onderneming waaraan volop gewerkt wordt – zou niet alleen de mogelijkheid moeten laten om via projectsubsidies te experimenteren, nieuwe initiatieven op te starten. Die projecten moeten eventueel ook kunnen uitgroeien tot expertisecentra waar onderzoek hand in hand gaat met dienstverlening aan de erfgoedsector. Dan is het niet ondenkbaar dat wat op het Martelarenplein begon, eindigt in de Arenbergstraat. Laat ons er als sector en als beroepsvereniging toch voor waken dat we op zijn minst dit kunnen realiseren.

Het boek *Het Max Wildiersfonds geëvalueerd: archief en wetenschappelijk onderzoek* kan voor 24,50 euro worden besteld bij de VVBAD, via e-mail: wbad@wbad.be. Vermeld daarbij ook uw adres. U krijgt dan zo snel mogelijk het boek samen met een factuur toegestuurd.